

Sotahistoriallisen seuran luentosarja: 20.4.2011, klo 18. Sibelius-lukio, Helsinki.

PYSÄYTETÄÄNKÖ HYÖKKÄYS SYVÄRILLE?

Syväri, tuo elämänvirta. Verisuoni, joka yhdistää Laatokan meren ja Äänisjärven. Syväri, tavoite, joka siinsi kirkkaana suomen sodanjohdon mielissä, kun hyökkäys alkoi 10.7.1941. Seuraavassa esityksessä hahmotellaan suomalaisten eteneminen Syvärille kesän ja syksyn 1941 aikana. Lisäksi tuodaan esille se toteutumaton suunnitelma, jonka mukaan hyökkäystä oli tarkoitus jatkaa Syväriltä eteenpäin.

Ennen kuin Jatkosota kesällä 1941 alkoi ja ennen kuin hyökkäys kohti Syväriä alkoi, on kuitenkin hahmoteltava millaisessa tilanteessa Suomi kesällä 1941 oikein oli? Suomen ja Saksan välisen yhteistyön tiivistyessä keväällä 1941 nostivat saksalaiset yhä selvemmin esiin kysymyksen Suomen tavoitteista mahdollisen sodan syttyessä. Presidentti Rytin johdolla laadittiin nopeassa aikataulussa historiallisia, etnografisia, maantieteellisiä ja kasvistollisia argumentteja mahdollisten tulevien rajakaavailujen pohjaksi.

Sotilasjohdon piirissä päämajoituspäällikkö Airo laati toukokuussa 1941 viisi mahdollista tulevaa rajavaihtoehtoa Neuvostoliiton suhteen. Neuvostoliiton sodan jälkeisestä vahvuudesta riippuen optimistisimman suunnitelman mukaan suomalaiset olisivat ottaneet haltuunsa jopa Vienanmeren rannikon. Hahmotelmassa ei otettu kantaa siihen, miten näihin tavoitteisiin olisi päästy. Syvärin suunnan osalta näissä rajakaavailuissa ei ollut mitään konkreettisia viittauksia.

Tapahtumat etenivät siten, että ylipäällikkö Mannerheim hyväksyi 18.6.1941 toimintasuunnitelman muutokset, jotka mahdollistivat tarvittaessa myös hyökkäyksellisen toiminnan. Muutama päivä myöhemmin, 22.6. saksalaiset aloittivat Operaatio Barbarossan, hyökäten Neuvostoliittoon. Kolme päivää myöhemmin, 25.6. Suomi julisti olevansa sodassa Neuvostoliiton kanssa, kun neuvostoilmavoimat olivat pommittaneet useita suomalaisia kaupunkeja.

Suomalaisten edellytykset laajamittaisten hyökkäysoperaatioiden toteuttamiseksi pelkästään omin voimin olivat heikot. Sotamateriaalin osalta Suomi oli riippuvainen Saksasta ja lisäksi suomalaisilta puuttui kokemus laajamittaisten hyökkäysoperaatioiden suunnittelusta ja toteuttamisesta. Myös joukkojen koulutustaso oli hyvin vaihteleva. Ennen talvisotaa suurten joukkojen johtamiseen tähtäävää ylimmän johdon koulutusta ei ollut Suomessa järjestetty ja talvisota oli ollut käytännössä pelkkää puolustustaistelua. Nyt oli kyse hyökkäyssodasta!

Ylipäällikkö antoi 30.6.1941 Karjalan armeijalle tehtävän, joka oli hyvin yksiselitteinen. Sen tehtävänä oli **LYÖDÄ VASTASSA OLEVA VIHOLLINEN SEKÄ SAAVUTTAA SYVÄRI JA ÄÄNISJÄRVI**. Tavoite oli strateginen päämäärä, jonka ylin sodanjohto ylipäällikkö Mannerheimin johdolla oli määritellyt. Tavoite sisältyi myös saksalaisten kanssa suullisesti tehtyihin suunnitelmiin. Tavoitteen toteuttamiseksi ylipäällikkö Mannerheim muodosti Karjalan armeijan, joka koostui VI ja VII Armeijakunnista, Ryhmä Oinosesta sekä muista pienemmistä joukoista ja huoltomuodostelmista. Karjalan armeijan komentajaksi ylipäällikkö määräsi kenraaliluutnantti Erik Heinrichsin.

Päämajan operatiivisen osaston Maavoimatoimistosta viestitettiin 10.7.1941 illan kuluessa muille yhtymille creed-sanoma: *”Tiedoitetaan, että Aimo on kiristänyt koukkunsa riiviä saapassakara.”*. Se tarkoitti selkokielellä, että Karjalan armeija oli aloittanut hyökkäyksensä kello 15. Hyökkäyksen alettua joukkojen etenemistä seurattiin Päämajassa hyvin tarkasti. Yhteydenpito Päämajan operatiivisen johdon ja Karjalan armeijan esikunnan välillä oli erittäin tiivistä.

Sotahistoriallisen seuran luentosarja: 20.4.2011, klo 18. Sibelius-lukio, Helsinki.

Suomalaisten hyökkäyksen aloitus Laatokan pohjoispuolella ajoittui samaan aikaan kuin saksalaisten Pohjoisen armeijaryhmän hyökkäys Suomenlahden eteläpuolella, tavoitteenaan Leningrad. Operatiivisen osaston maavoimatoimistossa jatkosodan aikana ja myöhemmin 1950-luvulla yleisesikunnan päällikkönä toiminut T.V. Viljanen totesikin vuonna 1942, että saksalaiset houkuttelivat suomalaiset hyökkäämään kohti Syväriä, vaikka he itse eivät pystyneet Leningradin suunnassa etenemään lupaustensa mukaisesti.

Suomalaisten hyökkäys eteni painopistesuunnassa, eli kenraalimajuri Paavo Talvelan komentamalla VI Armeijakunnan kaistalla erittäin nopeasti. Jänisjärven itäpuolitse edettiin Laatokan rantaan alle viikossa ja suomalaisten mittakaavassa hyökkäyksen laajuus ja etenemisen nopeus olivat jotain ennen näkemätöntä.

Tästä huolimatta tai ehkä juuri siitä johtuen kenraali Heinrichs antoi 21.7.1941 VI Armeijakunnalle suullisesti käskyn, jossa hän ylipäällikön käskyn mukaisesti määräsi, ettei linjaa Vitele–Vieljärvi–Hyrskylä saanut ylittää päävoimilla ilman erikseen annettua käskyä. Kirjallisesti Heinrichs vahvisti käskyn Talvelalle 24.7.1941. Hyökkäyshenkilö Talvela ei meinannut millään sulattaa käskyä etenemisen pysäyttämistä.

Heinrichs perusteli hyökkäyksen pysäyttämistä ylipäällikön näkemyksellä. Ennen suomalaisten etenemisen jatkumista olisi saksalaisten hyökkäyksen pitänyt edetä Laatokan eteläpuolella, suomalaisten saada rautatie käyttökuntoon ainakin Loimolaan saakka sekä vahvistaa Laatokan rannikkopuolustusta ja vallata Suojärvi. Heinrichsin jälkikäteen esittämän näkemyksen mukaan ylipäällikkö, joka oli ”varovainen strategi”, halusi saksalaisten ennättävän Leningradin eteläpuolitse Laatokalle ja varmistavan tällä tavoin Karjalan kannaksen etelästä tulevilta hyökkäyksiltä, ennen kuin hän oli valmis jatkamaan offensiivia Aunuksen karjalassa. Heinrichsin perusteluista käy ilmi, että ylipäällikkö Mannerheim oli taho, joka päätöksen oli tehnyt ja joka kantoi siitä myös vastuun.

Edellä esitettyjen näkökulmien lisäksi oli myös muita syitä, miksi ylipäällikkö halusi pysäyttää Karjalan armeijan hyökkäyksen, vaikka se oli VI Armeijakunnan lohkona edennyt kahdessa viikossa noin 150 kilometriä Korpiselästä Tuulokseen. Eniten ylipäällikkö epäilytti rintamalinjan venyminen, mikäli etenemistä ei tapahtuisi samanaikaisesti myös muilla suunnilla.

Reilun kuukauden paikallaan olon jälkeen ylipäällikkö antoi 27.8.1941 Karjalan armeijalle valmistautumiskäskyn hyökkäyksen jatkamiseksi aikaisemmin määrättyyn tavoitteeseen Syvärille ja Petroskoihin. Samana päivänä Mannerheim ilmoitti Päämajassa toimineen saksalaisten yhteysupseerin, kenraali Waldemar Erfurthin kautta saksalaisille, että eteneminen Syvärille oli mahdollista. Tämän jälkeen oli selvää, että hyökkäys tulee pian jatkumaan täydellä teholla.

Hyökkäys toteutettiin suunnitelmien mukaan kaksipuoleisella saarroituksella siten, että Prääsän ja Aunuksenkaupungin välillä oleva vihollinen suljetaan molemminpuoliseen saarroitukseseen.

Karjalan armeijan esikuntapäällikkö, eversti Tapolan mukaan saarroitukselta nousee esiin monia uhkatekijöitä: ”Eikö haukattava pala ole liian suuri? Näin monivaiheisessa suunnitelmassa syntyy helposti myös laskematonta kitkaa... Tätä kaikkea tutkittaessa kiteytyi vähän tavallisuudesta poikkeava operaatiokuva. Koska tuntui liian uskalletulta etenemisen jatkaminen kummallakin siivellä ennen saarroituksen loppuunsaattamista, tyydyttiin siihen vain toisella, s.o. eteläisellä siivellä, jossa rautatie ja Syväri olivat yhdessä nopeimmin saavutettavissa ja panssareille edullisin maasto...”

Sotahistoriallisen seuran luentosarja: 20.4.2011, klo 18. Sibelius-lukio, Helsinki.

Karjalan armeijan joukot valtasivat Petroskoin 1.10.1941. Valtaus tapahtui nopeasti, mutta Karjalan armeijan esikunnassa oli varauduttu pidempään taisteluun, sillä valtaukseseen osallistuvat joukot olisi operaation pitkittyessä alistettu yhtenäiseen johtoon. Kyseistä suunnitelmaa ei kuitenkaan tarvittu, sillä klo 10.49 Karjalan armeijan operatiivisen osaston päällikkö eversti Inkala ilmoitti Päämajaan, että ”*Äänislinna (Petroskoi) vallattu ja tiet pohjoiseen katkaistu*”.

Ylipäällikön kesäkuun lopussa asettamat tavoitteet oli saavutettu siltä osin, että maa-alueet Syväriä ja Petroskoita myöten oli saavutettu. Sen sijaan vihollinen oli onnistunut vetämään omia joukkojaan pois suomalaisten hyökkäyksen alta niin Syvärin eteläpuolelle kuin Petroskoista pohjoiseen.

Karjalan armeijan toisena hyökkäystavoitteena ollut Syvärinjoki oli saavutettu syyskuun puolivälissä 1941. Suomalaisten etulinja kulki Syvärin eteläpuolella Äänisjärvestä Lotinapeltoon asti, jonka valtaamiseen VI Armeijakunnan komentaja Talvela 5. Divisioonaa otollisen tilanteen avautuessa ilman tulosta kannusti.

Suomalaisten eteneminen Syvärille ei kuitenkaan riittänyt saksalaisille, sillä heidän tavoitteenaan oli, että eteneminen jatkuisi yli Syvärin ja yhtyisi myöhemmin Laatokan eteläpuolelta eteneviin saksalaisiin joukkoihin. Tästä johtuen saksalaisten nimenomaisesta toivomuksesta Karjalan armeijalle alistettiin syyskuun alkupuolella saksalainen 163. Divisioona. Se ryhmitettiin syyskuun puolivälissä puolustukseen Syvärijoen varteen Laatokan rannan tuntumaan. Suomen Päämajan operatiivisen johdon näkemyksen mukaan sen sijoituksen piti mahdollisuuksien mukaan olla sillanpääasemassa Syvärin eteläpuolella.

Tässä vaiheessa usko saksalaisten hyökkäyksen onnistumiseen etelästä kohti Tihvinää oli vielä vahva, sillä 163. Divisioonan sijoituksessa huomioitiin nimenomaan sen mahdollinen myöhempi käyttö hyökkäyksessä pohjoisesta kohti Tihvinää.

Suomalaisten kannalta oli selvää, että saksalaisen divisioonan hyökkäys Syvärin yli aiheuttaisi painetta myös suomalaisille joukoille. Suomalaisten intoa yhteistoimintaan lisäsi kuitenkin se, että ylimenohyökkäyksen onnistuminen olisi hyvin suurella todennäköisyydellä murtautunut vihollisen vastustuksen koko Syvärin rintamalla. Päämajan tiedusteluosasto suoritti kaukopartioiden avulla tiedustelua jopa Ojatti-joen (sijaitsee ??? kilometriä Syväriltä etelään) eteläpuolelle saakka, joten operaatiota suunniteltaessa suomalaisilla oli ensi käden tietoa vihollisen linnoituslaitteista, tiestöstä ja joukkojen ryhmityksistä.

Syvärin yli suoritettavan hyökkäysoperaation suunnittelu konkretisoitui suomalaisten osalta lokakuun puolivälissä 1941, kun Airo ilmoitti puhelimitse Karjalan armeijan esikuntapäällikkö, eversti Kustaa Tapolalle, että Karjalan armeijan piti valmistautua siirtämään 11. Divisioonan siten, että sitä voitaisiin käyttää saksalaisen 163. Divisioonan hyökkäyksen tukena. Suomalaiset olisivat suojanneet saksalaisten sivustan koilliseen ja itään. Lisäjoukkoja tarvittiin myös siksi, että operaation jatkaminen ja kehittäminen saksalaisten joukkojen aloitettua hyökkäyksen olisi mahdollista.

Vaikka saksalaiset olisivat vastanneet hyökkäyksen toteuttamisesta, halusi ylipäällikkö pitää hyökkäyksen aloittamisajankohdan omassa päätäntävallassaan. Olihan rintamanosa kuitenkin suomalaisten vastuulla. Mannerheimin käskyn mukaan ylimenohyökkäyksessä käytettävien joukkojen piti olla valmiina 20.10.1941 mennessä. Saksalaisten hyökkäys Laatokan eteläpuolella ei kuitenkaan edennyt toivotulla tavalla, joten myös 163. Divisioonan hyökkäystä jouduttiin lykkäämään. Hyökkäyksen viivästymisen myötä samaan aikaan neuvostojoukkojen vastarinta Syvärin rintamalla vahvistui.

Sotahistoriallisen seuran luentosarja: 20.4.2011, klo 18. Sibelius-lukio, Helsinki.

Kenraali Talvela tulkitsi viholliselta vanginsieppausten yhteydessä saatuja asiakirjoja ja vihollisen toiminnan aktiivisuutta siten, että vihollinen oli tietoinen ylimenon valmisteluista ja varustautui estämään hyökkäyksen muun muassa sulutuksilla, vastahyökkäyksillä ja ampumalla häirintätulta juuri saksalaisten aikomissa hyökkäyssuunnissa.

Päämajan operatiivinen johto päättyi siihen, että saksalaisten 163. divisioonaa tarvitsi mahdollisessa hyökkäyksessä tukea. Näin ollen suomalainen 11. Divisioonaa keskitettäisiin suoraan operaatioalueen taakse. 163. Divisioonan suojaamiseen ja tukemiseen tarvittavat joukot irrotettaisiin jo alueella olevista VI Armeijakunnan joukoista. Ylipäällikkö yhtyi saksalaisten näkemyksiin siitä, että 163. Divisioonaa siirtyisi saksalaisten alaisuuteen vasta saavuttaessaan maayhteyden etelästä päin eteneviin joukkoihin, joten Syvärin pohjoispuolelta hyökkäys tulisi tapahtumaan Karjalan armeijan alaisuudessa.

Suomalaisilla oli keskeinen merkitys ylimenohyökkäyksen valmisteluissa, sillä 11. Divisioonan lisäksi hyökkäystä suunniteltiin tuettavan kaikkiaan kahdeksan patteriston vahvuisella tykistöllä. Tykistötulen lisäksi 11. Divisioonaa olisi seurannut 163. Divisioonan hyökkäystä edeten sen aukaisemasta murtoaukosta suojaten Lotinapellon suunnan. Talvelan tavoitteena oli tässä yhteydessä tilanteen salliessa tuhota tai saartaa Lotinapellon luona oleva vihollinen ja edetä siitä etelään (Savijärven seuduille).

Laaditut suunnitelmat olivat kuitenkin vailla toteuttamisedellytyksiä niin kauan, kun saksalaisten hyökkäys Tihvinän–Volhovstroin suunnalla ei edennyt. Jopa yleensä erittäin hyökkäyshenkinen Talvela tunnusti realiteetit. Vallitsevissa olosuhteissa hyökkäyksen toteuttamiseen ei ollut mahdollisuuksia. Lokakuun lopussa operaation toteutumiseen suhtauduttiin aikaisempaa kriittisemmin myös Päämajan operatiivisessa johdossa, sillä 163. Divisioonan hyökkäysvalmiutta laskettiin tuolloin 24 tunnista 72 tuntiin.

Karjalan armeijan komentaja oli operaation toteuttamismahdollisuuksien suhteen kiinnostunut painopistesuunnalla toimineen VI Armeijakunnan komentajan tilannearvioista. Loka-marraskuun vaihteessa kenraali Talvela ja hänen sijaisenaan toiminut kenraalimajuri Ruben Lagus lähettivät reilun viikon välein tilannearvionsa hyökkäysmahdollisuuksista Heinrichsille. Näkemykset olivat yhteneväiset: ylimenon toteuttamisesta piti luopua

Yleisesikunnan päällikkö Hanellilla olikin näin ollen suomalaisten näkökulmasta vahvat perusteet, kun hän esitti kenraali Erfurthille hyökkäyksen lykkäämistä. Ratkaisu perustui Karjalan armeijan ja VI Armeijakunnan näkemyksien lisäksi myös saksalaisen 163. Divisioonan tilannearvioon.

Suomalaisten päätökseen hyökkäyksestä luopumisesta vaikutti ennen kaikkea omien joukkojen säästäminen liian suurilta tappioilta. Eteenpäin olisi haluttu mennä, mutta käytännössä saksalaisten hyökkäyksen pysähtyminen Laatokan eteläpuolella aiheutti lopulta sen, että Syvärin ylimenohyökkäyksestä luovuttiin. Heinrichs peruutti käskyn hyökkäysvalmiudesta 14.11.1941.

Heinrichs perusteli operatiosta luopumista myös sillä, että suomalaiset olivat Syvärin suunnalla edenneet jo pidemmälle, mitä saksalaisille oli luvattu. Saksalaisten näkökulmasta suomalaiset olivat keskittäneet Syvärin rintamalle liian pienet voimat kyetäkseen jatkamaan hyökkäystä myös Syvärin eteläpuolella. Suomalaiset taas näkivät hyökkäyksen jatkamisen lähes kokonaisuudessaan saksalaisten tehtäväksi.

Sotahistoriallisen seuran luentosarja: 20.4.2011, klo 18. Sibelius-lukio, Helsinki.

Samaan aikaan kuin hyökkäyssuunnitelmista luovuttiin, valmistui operatiivisella osastolla muistio puolustuksen järjestelyistä Aunuksen kannaksella. Vaikka pääpuolustuslinjaa ei vielä pystytty tarkasti määrittelemään, oli lähtökohtana kuitenkin se, että Syvärin eteläpuolelta piti saada syvä, mikäli mahdollista saumaton ja tietön, linnoituksilla vahvistettu viivytyalue. Toisin sanoen rajan piti kulkea ainakin 30–40 kilometriä Syvärin eteläpuolella.

Jos yhteenvedonomaaisesti pyritään tiivistämään se, mitä hyökkäys Syvälle vaati, voidaan todeta se, että kesäkuun lopussa 1941 asetetut tavoitteet saavutettiin, mutta uhri, jonka eteneminen vaati, oli suunnattoman raskas, eikä sodan loppumisesta ollut vielä näkyvissä minkäänlaisia merkkejä!

Karkean arvion mukaan Karjalan armeija menetti kaatuneina ja haavoittuneina noin 35 000 miestä. Jos hyökkäysvaiheen tappioita yritetään jotenkin suhteuttaa, niin voidaan ottaa vertailupohjaksi talvisota. Jatkosodan ensimmäisen kolmen ja puolen kuukauden miehistötappiot olivat vain hieman Talvisotaa pienemmät. (25699 vs. 21550 miestä) Vaikka sotavarustus ja aseistus olivat selvästi talvisotaa parempaa, aiheutti nimenomaan hyökkäyssodankäynti kuitenkin lähes yhtä suuret tappiot.

Tutkimuskirjallisuutta: Karjalainen Mikko: “Ajatuksista operaatioiksi – Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa”